

LBRIS

We know
books

DANA OBRINTESCHI

**MATERNITATE
ÎN PENITENCIAR
STUDIU COMPARATIV
ROMÂNIA-MEXIC**

t...

TRITONIC

Tritonic Books

București – 2022

CUPRINS

Mulțumiri	5
Introducere	9
CAPITOLUL 1	
Femei în penitenciar	17
1.1 Particularitățile criminalității feminine.....	17
1.2 Femeie și mamă în penitenciar.....	26
1.3 Costurile economice și sociale ale încarcerării femeii.....	30
CAPITOLUL 2	
Relația mamă-copil	33
2.1 Construcția socială a maternității și „datoria” femeilor de a procrea.....	33
2.2 Interacțiunea cu mama în primii ani de viață.....	35
2.3 Copiii persoanelor private de libertate.....	41
CAPITOLUL 3	
Sistemul de sancțiuni penale	49
3.1 România.....	49
3.2 Mexic.....	54
CAPITOLUL 4	
Legislație	61
4.1 Legislație internațională.....	61
4.2 Legislație europeană.....	64
4.2.1 Legislație națională România.....	71
4.3 Legislație americană.....	77
4.3.1 Legislație națională și statală Mexic.....	81

CAPITOLUL 5

Penitenciare participante la studiu	87
5.1 Penitenciarul Târgșor.....	87
5.1.1 Evoluția condițiilor de detenție din penitenciarul Târgșor prin prisma rapoartelor de vizită APADOR-CH, CPT și AVP.....	96
5.2 Centrul de readaptare socială pentru femei Sfânta Marta din Mexico City.....	114
5.2.1 Observații și recomandări ale Mecanismul Național de Prevenire a Torturii (MNPT) pentru Centrul de readaptare socială Sfânta Marta.....	123

CAPITOLUL 6

Cercetare asupra maternității în penitenciar	125
6.1 Designul cercetării.....	125
6.1.1 Întrebări de cercetare.....	127
6.1.2 Obiectivele cercetării.....	128
6.1.3 Alegerea respondentelor și culegerea datelor.....	130
6.1.4 Metodă, tehnică și instrument.....	135
6.1.5 Profilul respondentelor.....	137
6.1.6 Limite.....	143
6.2. Interpretarea datelor.....	146
6.2.1 Cercetare cantitativă asupra identității femeii care devine mamă pe durata detenției.....	149
6.2.1.1 Profilul femeii care devine mamă pe perioada unei pedepse privative de libertate în România și Mexic.....	170
6.2.2 Cercetare calitativă asupra experienței maternității în penitenciar.....	171
6.2.2.1 România.....	171
6.2.2.2 Mexic.....	213
6.3 Concluzii.....	253
Bibliografie	277
Anexe	303

CAPITOLUL 1

FEMEI ÎN PENITENCIAR

1.1 Particularitățile criminalității feminine

De-a lungul timpului, supremația bărbatului înțelenită în cultură și tradiție, a obligat femeia să se supună unor limitări și reguli nedrepte. Răsfoind „Istoria culturilor și civilizațiilor” (Drâmba, 2003) pentru a surprinde atitudinea diverselor popoare asupra femeilor lor, aflăm că în societatea antică ebraică tatăl avea autoritate absolută asupra tuturor membrilor familiei, el putând să își vândă fiicele drept sclave (nu și copiii de sex masculin), în China antică, exista obligația de a avea copii însă fetele erau considerate o povară și dacă se nășteau mai multe în aceeași familie, erau părăsite pe câmp și lăsate să moară de frig și foame. În India, până în anul 1829 când a fost interzisă de britanici, practica „Su-thi” (Nehaluddin, 2009) obliga femeia să se lase îngropată de vie alături de soțul decedat³ iar Codul lui Manu reglementa pentru văduve un regim strict de viață, alimentație bazată doar pe hrană rece și datoria de a-și înlocui, pentru tot restul vieții, punctul roșu de pe frunte cu unul făcut din cenușa soțului decedat (Mastei, 2009). Cu dreptul la educație restricționat pentru secole, femeia s-a supus tuturor oprimirilor. În schimb, a primit

³ Deși practica este interzisă de aproape 200 de ani, în 2008 au fost descoperite cazuri de Su-thi în statul indian Chattisgarh;

rolul de principală muză pentru muzică, pictură și artă în general, slujitoare devotată a Domnului dar mai ales „în virtutea funcțiilor reproductive”, s-a așteptat de la ea „să dea curs datoriei de existență” (Ștefan 2002, p.244) și să aducă pe lume copii pe care să îi îngrijească și să îi educe.

Un rol important în construcția socială a genului l-a avut și medicina secolului XIX, ai cărei specialiști au concluzionat că posesia unui uter și a unui creier cu câteva zeci de grame mai ușor⁴ sunt caracteristicile de bază ale fizicului și psihicului feminin. În consecință, pentru a-și păstra sănătatea, femeia trebuia să-și exercite capacitatea reproductivă, să aibă îndelnetniciri în interiorul locuinței și să evite orice activitate care „contravine blândeții materne”. Încălcarea acestor recomandări era considerată un abuz împotriva naturii sale fragile așa că tinerele fete erau educate să devină soții și mame devotate și ținute departe de „pericolul” unei intense stimulări intelectuale pentru care creierul lor nu era echipat. Despre femeile care îndrăzneau să practice un sport sau să manipuleze arme se credea că inevitabil vor ceda demenței în fața unei activități atât de străine corpului și minții lor (Fauvel, 2013, p. 30).

Dat fiind conformismul și obediența transmisă din generație în generație pe linie feminină dar și caracteristicile fizice firave, femeia a fost văzută ca incapabila să sfideze instituțiile care o controlau în totalitate (Biserica, familia și statul) pentru a comite infractiuni și de aceea studiarea criminalității feminine nu a reprezentat o provocare, numărul femeilor deținute fiind mic peste tot în lume până în anii '60.

Atât criminologii cât și sociologii, biologii, psihologii și economiștii au efectuat studii și au emis teorii menite să explice comportamentul criminal, mai apoi au fost interesați de studiul criminalității feminine și în final au manifestat

⁴ În 1879 doctorul britanic James Crichton-Browne confirmă observațiile efectuate în Franța și concluzionează că bărbații au creierul mai greu decât femeile.

preocupare și pentru diferențele între bărbați și femei în ceea ce privește implicarea în acte infracționale.

Dacă perspectiva economiștilor exprimată pentru prima dată de Becker în 1968 nu pune accent pe diferențele între femei și bărbați, considerând infractorii, indiferent de sex, actori raționali care decid să comită o infracțiune dacă beneficiile obținute sunt mai mari decât costurile, amplele investigații din științele sociale diferențiază comportamentul criminal al celor două sexe. Scrierile timpurii pe această temă, începând cu Freud și Lombroso, susțineau că infractorii de sex feminin sunt anomalii care dețin trăsături biologice și psihologice foarte asemănătoare cu cele ale criminalilor de sex masculin.

După ce Sutherland (1924) a analizat variația ratei de arest a femeilor comparativ cu cea a bărbaților și a observat modul în care decalajul între cele două sexe se schimbă semnificativ în funcție de vârstă, rasă, zonă geografică și timp, a fost descalificată teoria biologică și a apărut ideea, preluată ulterior de criminologia feministă, conform căreia criminalitatea feminină crește acolo unde inegalitatea de gen este mai redusă.

Subliniind importanța factorilor socio-culturali, sociologii au folosit diverse paradigme pentru a explica implicarea indivizilor în acte criminale. Raportându-se la teoriile clasice ale devianței Steffensmeier și Allan (1996) concluzionează că femeia comite mai puține infracțiuni pentru că presiunea culturală pentru obținerea succesului material este mai mică în cazul ei decât în cazul bărbatului – teoria anomiei, ea este mai puțin expusă influențelor negative din partea grupului pentru că nu are tendința de a se organiza în bande și nici de a se asocia cu ele – teoria asocierilor diferențiale, leagă relații sociale mai puternice și din copilărie se supune unui control mai strict – teoria controlului social. Autorii susțin despre aceste teoriile clasice că nu explică decât în parte rolul diferențelor de gen în fenomenul criminalității

și critică faptul că niciuna dintre ele nu ia în considerare experiența anterioară de victimă a femeilor care ajung să aibă comportament deviant.

Criminalitatea feminină apare frecvent ca răspuns și reacție de autoapărare la violența masculină (Miller, 2005). Femeile care încalcă legea și devin violente sunt în număr mult mai mic față de femeile victime deoarece majoritatea nu sunt pregătite fizic și nici emoțional pentru a se implica într-o luptă disproporționată cu bărbații (Lagarde, 2005). Trăsăturile de personalitate (cu excepția cazurilor patologice), nu au puterea ca singure să determine femeia să aibă manifestări violente, dincolo de factorii instrinseci, rolul principal îl are mediul extern fapt pentru care în studiul criminalității feminine sunt necesare corelațiile între abordările biologice, sociologice, culturale și politice (Aleca, 2012).

Deși explicația standard a creșterii criminalității feminine este văzută ca „efectul secundar negativ al emancipării femeii” (Steffensmeier și Allan 1996, p. 468) care în prezent are tot mai multe atribuții în afara locuinței, efect anticipat de Sutherland încă din 1947 în lucrarea sa clasică despre criminologie (p.100), statisticile arată că un număr semnificativ de infracțiuni comise de femei, se petrec în familie, prin agresarea partenerului intim sau a altor rude, ca răspuns al violențelor repetate la care au fost supuse în timp, al tensiunilor conjugale, al stresului financiar și consumului de substanțe.

De cele mai multe ori, femeia care încalcă legea este situată într-un mediu conflictual căruia nu știe să îi facă față și de la care crede că nu poate să se sustragă, fapt ce îi determină reacții agresive pe fondul unui temperament impulsiv. Pentru conturarea mobilului actului infracțional sunt determinante atât împrejurările fizice care conduc la oportunitățile criminale în urma cărora este luată decizia încălcării legii (Butoi, 2004) cât și componentă psihologică a violenței domestice, suferința antrenând „o stare mentală și emoțională cu expresii diferite de la individ la individ”

(Liiceanu, Saucan și Micle, 2004, p. 18). Referindu-se la crime petrecute în familie, autori precum Mucchielli 2002, Cusson și Marleau 2006, Clinard și Meier 2011, Mihaiu 2014, cad de acord asupra faptului că în majoritatea cazurilor, actul final este rezultatul unor repetate episoade de violență. În astfel de circumstanțe „spiritul, voința, încrederea, respectul de sine sunt practic ucise înainte de fapta fatală care duce la pierderea vieții” (Mihaiu, 2014, p. 110).

Contextul situațional este relevat atât pentru stabilirea motivației crimei cât și pentru tipul de infracțiune la care femeia este predispusă. Rezultatele unei cercetări realizate în România anulului 2004 (Bălan, 2008) pe un eșantion de 1439 femei condamnate definitiv, arată că 56,59% din infracțiunile comise de femei sunt infracțiuni contra patrimoniului (furt, tâlhărie și înșelăciune), urmate de 26,19% infracțiuni contra persoanei (omor, pruncucidere, vătămare corporală, lovire și alte violențe) și 5,58% infracțiuni legate de traficul de substanțe, restul fiind diverse infracțiuni, mai puțin frecvente. În urma unei analize amănunțite a procentului reprezentat de infracțiunile contra persoanei comise de femei, același studiu arată că 90% dintre acestea s-au soldat cu moartea victimei. Pentru bărbați, procentul similar este de 64%. U. S. Departament of Justice (2002) prezintă date similare pentru SUA și adaugă faptul că cel mai frecvent, victimele femeilor sunt bărbați, la fel și victimele bărbaților ceea ce crește probabilitatea sexului masculin de a deveni victimă unei infracțiuni soldate cu deces. Studiind dinamica victimelor infracțiunilor violente în România, Voinea și Banciu (2005) arată că, în general, bărbații sunt victimele predilecte ale actelor de violență și agresiune însă dacă se analizează exclusiv violența intrafamilială, femeia îi ia locul. Studiind feminicidul femeilor tinere comis de partenerul intim și apărut ca știre în presa din România între 2010 și 2015, Balica (2018), arată că principala cauză a fost gelozia bărbatului, urmată de dorința femeii de a pleca de lângă el și intenția acesteia de finaliza relația.

Comparând profilul femeilor care comit infracțiuni contra patrimoniului cu al celor care săvârșesc infracțiuni contra persoanei, studiul (Bălan, 2008, p. 154–163) arată că femeile din prima categorie sunt cu precădere din mediul rural, celelate fiind majoritare din urban, au un nivel de educație mai scăzut decât cele din a doua categorie (numărul analfabetelor este de 4 ori mai mare), în rândul lor existența antecedentelor penale și incidența recidivei este dublă față de a doua categorie, asemănări înregistrându-se doar în ceea ce privește vârsta (22–35 de ani este intervalul majoritar pentru ambele categorii), lipsa ocupației (ambele categorii au valori asemănătoare, majoritatea fiind casnice) și starea civilă (majoritatea sunt căsătorite și în relații de concubinaj în ambele categorii cu mențiunea că pentru categoria femeilor care au comis infracțiuni contra persoanei, figurează numeric și categoria văduvelor inexistentă între femeile cu infracțiuni contra patrimoniului).

Concluziile studiului, dată fiind vechimea lui, ar putea părea depășite însă coincid cu cele ale unei cercetări mai restrânse pe aceeași temă (Pîtiu, 2016) și dezvăluie faptul că preferința femeilor de a se implica în anumite infracțiuni, nu a variat semnificativ în timp, cu o singură excepție, traficul și consumul de droguri.

Aducând în atenție evidența principalelor infracțiuni pentru care erau condamnate, la jumătatea anului 2014, cele 650 de femei din Penitenciarul Târgsor, Pîtiu (2016), arată că traficul și consumul de droguri este cel mai des întâlnit motiv de încarcerare reunind un număr de 146 de condamnări (reprezentând 22,4% din total) în timp ce numărul femeilor condamnate pentru infracțiuni patrimoniale era de 342 (cele mai multe fiind condamnate pentru furt calificat 17,5%, înșelăciune 11,8% și tâlhărie 8,7%) iar numărul celor condamnate pentru infracțiuni contra persoanei era de 162 (cele mai frecvente fiind condamnările pentru trafic de persoane 9,5%, omor calificat 5,2% și omor 3,5%).

În ceea ce privește populația carcerală consumatoare de droguri, Raportul Agenției Naționale Antidrog din 2018, prezintă date care susțin cele relatate mai sus. 9,3% din totalul populației carcerale a anului 2017, s-a autodeclarat consumatoare de droguri, procentul consumatorilor fiind compus din 91,4% bărbați și 8,6% femei, cifre care pentru ambele sexe sunt în creștere în ultimii 5 ani. Chiar dacă, nu toate aceste persoane sunt condamnate pentru încălcarea legii privind traficul și consumul de droguri, majoritatea au comis infracțiunea din cauza adicției ceea ce înseamnă că nu numai procentul femeilor condamnate pentru trafic și consum de droguri este în creștere ci și al celor care au încălcat legea sub efectul dependenței (ANA, 2018, p. 262).

Chiar dacă statistica prezentată de Bălan ia în considerare întreaga populație carcerală de sex feminin din România în anul 2004 iar Pîtiu prezintă doar date din Penitenciarul Târgșor, 10 ani mai târziu, se poate trage concluzia că în ultimii ani, încălcarea Legii 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, a avansat în ierarhia cauzelor privării de libertate a femeilor în țara noastră, surclasând comiterea de infracțiuni precum furtul sau înșelăciunea.

Ca rezultat al diferențelor educației de gen, femeile sunt mai controlate, răbdătoare și așteaptă să fie protejate de bărbați puternici și curajoși. Rolul lor natural de a procrea le face mai responsabile și mai puțin dispuse să își asume riscurile încălcării legii, de aceea comit preponderent infracțiuni în calitate de complice, rareori având poziții importante în structurile criminalității organizate (Steffensmeier și Allan, 1996). Cu excepția celor în care factorul emoțional a fost decisiv, infracțiunile lor sunt majoritar non violente. Un raport elaborat de Comisia pentru drepturile femeilor și egalitatea de gen din cadrul Parlamentului European (2015) vorbește despre o feminizare a sărăciei, șomajului, bătrâneții, migrației și arată că, în pofida eforturilor pentru stabilirea egalității de

gen pe aceste planuri, poziția femeilor este în continuare una de dezavantaj la nivelul Uniunii Europene. Ilie, Tomescu și Rotariu (2019), analizând condamnările primite de femei între anii 1990 și 2017, remarcă faptul că ponderea sancțiunilor femeilor a scăzut odată cu reluarea creșterii economice din ultima vreme, ceea ce întărește corelația dintre criminalitatea feminină și fluctuațiile economiei.

Estrada (2001) introduce o nouă perspectivă explicativă a decalajului dintre criminalitatea feminină și cea masculină aducând în discuție modificările reacțiilor sociale împotriva infracționalității. Pe de o parte, în legislația au fost introduse cu titlul de infracțiuni, o serie de comportamente nepedepsite de legea penală a secolului trecut și pe de alta, se înregistrează o creștere a tendințelor de raportare a infracțiunilor, în special a celor mai puțin grave pentru care femeile au predilecție. Dacă omorul și violul figurau încă de la primele legi printre comportamentele a căror răspuns era pedeapsa, infracțiuni precum tănuirea, abuzul de încredere, delapidarea și altele, au fost introduse în codul penal mult mai recent.

În strânsă legătură cu permanenta revizuire a cadrului legal și sancționarea unor noi comportamente dar și cu referire la creșterea implicării femeii în activități lucrative ca efect al emancipării, Koshevaliska și colab. (2018), vorbesc despre „criminalitatea gulerelor roz” – criminalitatea profesională a femeilor, făcând o analogie cu criminalitatea gulerelor albe, detaliată de Sutherland, în statisticile căreia femeile nu au fost niciodată bine reprezentate. Poziționate preponderent în funcții de execuție, gulerile roz, se implică în infracțiuni specifice poziției în care se află iar câștigul urmărit este proporțional cu puterea, conexiunile și influența pe care le-o conferă funcția adică este mai mic decât cel al gulerelor albe. Analizând profilul femeii implicate în criminalitatea gulerelor roz, Daly (1989) subliniază că aceasta acționează singură, spre deosebire de bărbat care preferă asocierea,

își recunoaște adesea **vinovăția**, are o justificare mai solidă decât a bărbatului pentru **implicarea** în infracțiune și cel mai probabil își va exprima **regretul** pentru comiterea faptei. Un alt aspect important al criminalității gulerelor roz dar care poate fi valid și în cazul altor infracțiuni, este subliniat de Stăiculescu și Neagu (2015) care susțin că motivele implicării celor două sexe în infracțiuni profesionale, sunt similare însă faptul că cei din jur, nu dau credit femeilor pentru inițierea și nici participarea la infracțiuni de anvergura criminalității gulerelor albe și nici măcar roz, face femeia infractor, mult mai periculoasă decât bărbatul din două motive: acțiunea ei surprinde (cei din jur sunt luați pe nepregătite) iar „beneficiul îndoielii funcționează mai puternic în cazul femeii decât a bărbatului, chiar dacă circumstanțele și poziția din care a fost comisă infracțiunea sunt similare” (p.122).

Comparând caracteristicile criminalității feminine în general cu cele ale criminalității masculine, se observă că diferențele au la bază însăși caracteristicile genului. Astfel, în infracțiunea comisă, bărbații și femeile se implică diferit ca participare, bărbații sunt preponderent autori, ei preferă mai des asocierea, își asumă riscuri mai mari și au raționalizări distincte. Tot ei sunt cei care petrec în medie o durată mai mare de timp în penitenciar (calculând și recidiva mai frecventă tot în cazul lor), societatea îi etichetează mai repede ca viovați dar îi stigmatizează mai puțin decât pe femei. Și în ceea ce privește comportamentul pe perioada detenției, între cele două sexe se înregistrează diferențe notabile. Abaterile disciplinare înregistrate de femei sunt minore, ele manifestă mai mult respect față de personalul penitenciarului și sunt mai receptive la programele religioase și socio-educative desfășurate, mărindu-și astfel șansele pentru liberarea condiționată. Tot femeile sunt cele care se implică mai mult în menținerea curățeniei și igienezării spațiului pe care îl ocupă (Covington 1998).

1.2 Femeie și mamă în penitenciar

În literatură, artă, cinematografie dar și la nivelul simțului comun, mama apare frecvent idealizată. Din această postură femeia atrage mai ușor simpatie și credibilitate. Maternitatea ca experiență bio-psiho-socială, permite femeii dezvoltarea unei „psihologii a proiectului personal” (Ștefan 2002, p. 244). Aceasta își construiește o serie de așteptări, atât față de copil, cât și față de sine ca mamă. Pentru că nașterea este tributară genului așteptările vin și din partea celor din jur care odată cu nașterea copilului primesc noi roluri transformându-se din soț în tată, din socru în bunic, din soră în mătușă etc. (Ștefan 1999, p. 31).

Maternitatea poate fi definită în termeni sociologici ca asumarea și exercitarea statusului și rolului matern într-un anume cadru spațial și temporal, proces afectat de mediul social, cultural și economic al femeii și desfășurat conform învățămintelor preluate prin socializare în perioada ante-natală dar și provocărilor perioadei post-natale determinate de interacțiunea cu copilul. Acest întreg construct conduce la o redefinire identitară a femeii. Studiind impactul maternității asupra identității, McMahan (1995) constată că rolul de mamă produce o „transformarea morală” (p.154) impulsând femeia să fie mai capabilă și mai responsabilă, sporindu-i compasiunea și empatia. Autoarea constată că întreg procesul nu este numai o a doua socializare a femeii care învață noi moduri de a acționa, ci și o schimbare în modul în care aceasta experimentează și percepe lucrurile (p. 129). Aceeași temă a fost abordată și de Borovska (2018), a cărei studiu susține constatările de mai sus și adaugă faptul că impactul maternității asupra identității femeii, depinde de momentul și contextul cultural în care devine mamă.

Statisticile Organizației Mondiale a Sănătății (2011) arată că femeile din mediul carceral sunt cel mai adesea mame, majoritatea având copii în îngrijire la momentul